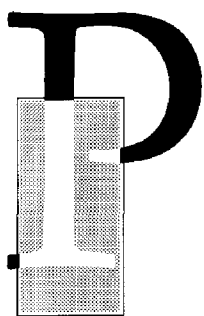

FERRAN CARBÓ

A PROPÒSIT DE *POETES*
UNIVERSITARIS VALENCIANS

er a les lletres catalanes conreades al País Valencià, el 1962 fou sense cap mena de dubte l'any de Joan Fuster. La publicació de títols com *Nosaltres els valencians*, *El País Valencià*, *Poetes, moriscos i capellans* i *Qüestió de noms* ho mostra d'una manera contundent. Amb aquests, sembla com si arribàs l'hora de l'assaig, un gènere prou oblidat en un context en què només s'havia publicat d'una manera majoritària poesia i en què començava a incrementar-se la quantitat de narrativa. Pel que fa als llibres de lírica que es publicaren aquest any, volen esmentar-ne dos: l'un, *Jo, cap de casa*, de Xavier Casp, i l'altre, l'antologia *Poetes universitaris valencians*, prologada per Manuel Sanchis Guarner. Si revisem el recull de Casp, veiem que aquest—escrit, però, tres anys abans— incidia tímidament en la dimensió realista, palesa pel mateix autor en *Poema dramàticament esperançat* (1956), que suposava un pas singular del poeta de Carlet en el parèntesi d'obertura al realisme, per cert, dominant en la dècada seixantina en la resta del domini català.

En un moment en què tant l'assaig com la poesia adquirien en la literatura catalana una importància considerable, ací, en el primer es desenvolupava, mitjançant Fuster, la reflexió històrica i cultural, i en la segona es mostrava un moment de transició entre els poetes consagrats dels quaranta i cinquanta i la tímida aparició dels joves successors. De fet, els dos volums de poesia esmentats el 1962 apuntaven una tímida reorientació en l'esdevenir líric així com alguns canvis significatius, que sobretot l'antologia confirmà clarament a causa de la incorporació de noves fornades d'escriptors.

Podem afirmar que cada antologia pretén ser una mostra de la poesia existent i que vistes aquestes des de la diacronia palesen l'evolució que la lírica ha presentat amb el pas de les dècades i la progressiva incorporació de nous autors. Així per exemple ocorre amb *Antologia de la poesia valenciana 1900-1950* (1956) de Joan Fuster, que pretenia revisar la poesia valenciana de la primera meitat del segle, superar el mostrari anterior de *La poesia valenciana en 1930*, i incorporar al mateix volum versos dels joves de la postguerra (Xavier Casp, Joan Valls, Matilde Llòria, Joan Fuster, Vicent Andrés Estellés, Francesc de P. Burguera, Jaume Bru i Vidal, Maria Beneyto, Rafael Villar), amb la intenció de fer una valoració de la creació poètica feta al País Valencià, vista com a successió de moments, promocions i tendències.

Si ens centrem en els anys seixanta, trobem algunes tendències que cal matisar ja que comporten dues actituds en la lírica del país: aquella que hereta i desenvolupa la tradició postsimbolista, i aquella que s'adsciu clarament als postulats del realisme històric dominant en la literatura catalana d'aleshores.¹ Certament, si ens referim a les dues antologies de poesia valenciana publicades durant aquesta dècada, veiem la transició entre totes dues tendències: la de l'any 1962, *Poetes universitaris valencians*, palesava, d'una manera tímida, l'existència embrionària de poemes de caire realista, i, en canvi, apuntava com a dominant l'herència postsimbolista; i la de 1966, *Antologia de la poesia realista valenciana*, publicada a *Identity Magazine*, traspua clarament l'adopció dels criteris Castellet/Molas (1963), i pretén ser la plataforma de confirmació de la poesia realista valenciana, com Lluís Alpera esbossà clarament al pròleg (Alpera 1966).

La fornada de joves universitaris sorgida al voltant dels anys seixanta i incorporada a l'antologia de 1962 representa un pas endavant en l'evolució poètica valenciana: es troba constituïda per una colla d'autors que comencen a escriure a la fi dels cinquanta i l'inici dels seixanta. Sols algun d'ells havia editat algun poemari prèviament a la participació en l'esmentada antologia, com és el cas d'Alfons Cucó, qui publicà *Lluernes tan sols* el 1960, any en què aparegué el primer premi de poesia Ausiàs Marc de Gandia, *Vacances pagades* de Pere Quart, una fita essencial en l'inici del realisme històric. Mentrestant, els poetes valencians de la promoció anterior continuaven la seua trajectòria i projecció: així aquest mateix any Valls Jordà publicava dos volums (*Tast d'eternitat* i *Toia d'ofrena*) i Jaume Bru i Vidal un (*Retrobament*). El 1963 irrompia Lluís Alpera amb el llibre, *El magre menjar*, el qual aparegué, però, gairebé simultàniament a *D'amar-te amor* de Xavier Casp. El 1964 publicà Emili Rodríguez-Bernabeu *Poemes de la fi*, alhora que s'encetà la producció de Carmelina Sánchez-Cutillas, amb el volum *Un món rebel*, poetessa que no participà en l'antologia, però que, no obstant, fou una de les veus essencials de la lírica valenciana del seixanta –tot i que per l'edat pertanyia al grup de poetes dels anys cinquanta (Carbó 1990). També s'hi publicaren *Paradís en blanc* de Valls Jordà i *Semprevives* d'Enric

(1) Per a més informació consulteu la referència BALAGUER (1987).

Duran. L'any següent aparegué el segon llibre de Rodríguez-Bernabeu, *La ciutat de la platja*, simultàniament a la publicació d'altres llibres com *Boira als ossos* d'Adrià Espí, *Altíssim regne* de Matilde Llòria, *Abre i fruit de ma terra* de B. Rubert Candau, i els reculls *L'amant de tota la vida* i *Les roses marginals*, respectivament, d'Estellés i de Valls Jordà. Tot plegat palesava una convivència entre la continuïtat de la producció de postguerra que progressivament s'estrenyia, l'evolució aconseguida en part pels nous escriptors, i l'inici tímid d'una nova estètica literària.²

El capgirament definitiu ocorregué en els anys següents amb la publicació, entre altres, el 1966, de l'antologia realista que Alpera prologà a *Identity Magazine*, el 1967, del poemari *Dades de la història civil d'un valencià*, i el 1968, del *Temps sense llàgrimes*, tots dos de Lluís Alpera. L'any següent, d'una banda, una de les veus singulars i essencials de la postguerra, Joan Valls, s'acostava al realisme amb *Posicions terrenals*, i, d'altra banda, es publicaren *Conjugació en primera persona*, —el segon volum de Carmelina Sánchez-Cutillas—, *Trencats versos d'agost* de Lluís Alpera, i *Amb cansera, amb desengany* de Domènec Canet. A més a més, cal dir que aquest fou l'any del darrer poemari digne de Xaver Casp, *Silenci*. Si la desaparició de Torre (1966), l'acostament de Valls al realisme (1969) i el silenci de Casp (1969), concloïen definitivament la lírica de postguerra, en canvi, l'edició dels nous poemaris palesava el ressò de la nova estètica realista.

La poesia valenciana dels inicis dels anys seixanta té un caire diferent a la de l'etapa anterior. Els joves escriptors començaven a albirar una via diferent per al seu país quan entre nosaltres havia arribat l'hora del relleu i la continuïtat tenia uns entrebancs significatius. Perquè Casp progressivament emmudia, Valls esdevenia un solitari isolat, Fuster havia plegat com a poeta i Estellés escrivia encara per al silenci. No obstant això, foren la lucidesa infinita de Fuster, sempre a partir de les seues contundents pàgines de reflexió assagística, i l'encoratjament constant de Sanchis Guarner, els que exerciren en part el mestratge per a les noves promocions.

A l'antologia *Poetes universitaris valencians* apareixen Lluís Alpera, Lluís V. Aracil, Emili Boïls, Alfons Cucó, Joan A. Lacomba, Joan Riera, Emili Rodríguez-Bernabeu, Antoni Seva i Isabel Clara Simó. Si llavors eren encara un feble grup d'universitaris que sorgien amb força respecte a les promocions precedents per continuar la tasca de creació i alhora incorporar diferències en la manera de fer i d'entendre la poesia, amb el pas dels anys només dos s'han consagrat com a veus capitals en la poesia valenciana, Lluís Alpera i Emili Rodríguez-Bernabeu, i un altre, Emili Boïls, ha continuat de manera irregular la seua activitat lírica. Entre la resta, Antoni Seva s'ha dedicat a l'assaig, Isabel Clara Simó a la narrativa, Alfons Cucó a la història i la política, Lluís V. Aracil a la sociolingüística. De fet, quatre anys després de l'antologia, sols en figuraven sis en *Antologia de la poesia realista valenciana*, on eren antologats Joan Valls, Maria Beneyto, Carmelina Sánchez-Cutillas, Emili Boïls,

(2) Sanchis Guarner inclou a *Renaixença al País Valencià* (1968) el conjunt d'aquests escriptors sota les tendències d'"angoixats" (dels anys cinquanta) i "protestataris" (els dels seixanta), a banda dels "intimistes" (dels anys quaranta), que caracteritzaren la primera lírica de postguerra.

Joan A. Lacomba, Joan Riera, Lluís Alpera, Alfons Cucó, Lluís Aracil i Raimon. Les exclusions entre ambdues antologies foren les dels tres poetes universitaris del sud valencià, i cal explicar-les d'una banda per la no adscripció realista, com és el cas de Rodríguez-Bernabeu, i de l'altra, perquè es dedicaren plenament a conrear altres gèneres, com Antoni Seva i Isabel Clara Simó.

Sanchis Guarnier, al pròleg de 1962, havia remarcat sobretot el fet que els joves fossen una nova promoció que s'afegia a les ja existents. Tots els participants, llevat de Cucó, gairebé s'estrenaven. A més a més, insistí en el mot "continuïtat" tot relacionant-lo amb el fet que "aquests joves poetes valencians no se senten obsessivament atrets pels temes político-socials, i que també l'amor i la mort –eterns en la poesia– hagen inspirat molts de llurs poemes" (Sanchis 1962: 10). Dues citacions, de Casp i d'Espriu –dos noms significatius en la cruïlla–, precediren el volum.

Una revisió als quaranta textos de l'antologia palesa clarament que el tema dominant és la mort. També hi figuren l'amor, l'angoixa, la solitud, la poesia... Tot i que aquests temes ens acosten a l'herència anterior, cal ressenyar que hi ha un conjunt de reflexions que se n'allunyen i que anuncien l'evolució cap a altres supòsits estètics. Explícitament, és Alpera qui anuncia "el pas de la nova generació" en el poema "En memòria de Federico" amb versos com: "Però ja no són temps/ d'estètiques simbolistes". Tanmateix, el lèxic i les imatges palesen clarament la cruïlla històrica que defineix l'antologia i l'inici dels nous escriptors: a cavall entre l'herència del postsimbolisme dominant en els quaranta i cinquanta, i l'assumpció i l'aprenentatge d'uns nous plantejaments que s'inicien en els anys seixanta.

Els sis poemes de Lluís Alpera (València, 1938) són els que millor palesen ambdues directrius, entre la temàtica de la mort i les referències existencials i les reflexions metapoètiques. Poemes com "La por del més enllà" palesen una lectura de compromís quan apunta "l'altre dir/ que no és propi del temps" el qual però la "por" causa. El tema dominant en el seus poemes és la mort, com veiem clarament a "Els ulls del silenci" o "Els tres cops definitius" –encapçalat curiosament per una citació de Carles Riba. Els conceptes essencials en aquest poema són la mort, la set, la por, la nit, el silenci, el buit i el no-res, cosa que ens remet a la lírica anterior. L'univers simbòlic del text es continua amb "Gènesi del plor", que insisteix en l'angoixa existencial. "Seny" és un poema significatiu perquè presenta el desenvolupament de la imatge del tren com un itinerari en la vida amb el canvi d'actituds estètiques que aquest comporta. La quantitat d'imatges que emprava contrasta amb l'estètica que traspua el missatge, a favor dels nous camins del realisme. El darrer poema, "En memòria de Federico", presenta també moltes imatges, algunes de les quals remeten al poeta andalús.

Dels cinc poemes de Lluís V. Aracil (València, 1941), el primer, "Poema per a un infant", insisteix en el tema de la mort, presentada a partir del record de la de l'infant

protagonista, la qual comporta que el poeta l'espere també ("i esperaré la mort al seu costat"). Aquest protagonista infant és manté en el text següent, "Tota la llum del món...". Els altres tres poemes tenen unes referències mítiques ben clares: el primer "Itaca no és un somni", amb el regrés de l'home a Itaca, perquè aquesta no és impossible; i els altres dos, "Orfeu" i "Antígona", són uns textos que ens endinsen en les figures mítiques a través de l'evocació del record de la infantesa, el qual és dominant al llarg dels seus versos antologats. El darrer palesa la reflexió des de la mort i l'angoixa, i la necessitat i alhora la impossibilitat de veure i comprendre:

Te tinc davant. Et contemple en silenci.
He obert els ulls i he afinat la mirada,
volent saber, però sense comprendre.

Els quatre poemes d'Emili Boïls (València, 1936) també refereixen la mort (poema "Dos que han mort"). La seua poesia, però, sobretot presenta unes reflexions ètiques i moralitzants. Així si a "Ens miraven d'una altra manera" tracta la mancança d'humanitat, a "Gris" planteja l'acceptació humil de la vida a partir de les connotacions i els suggeriments del color. "No ho saps tot" apunta el tema de l'homosexualitat.

Els sis poemes d'Alfons Cucó (València, 1941) insisteixen en el tema de la mort. Tanmateix, Cucó la presenta vinculada als elements quotidians ("Ens anirem morint/ irremeiablement/ com es moren els homes") i sentida com a angoixant. En el poema "S'ha fet de nou la meua veu..." trobem un rerefons religiós davant de la presència indefugible de la mort. Ja hem remarcat que en aquesta situació d'angoixa la nit adquireix un paper essencial, com veiem certament a poemes com "Has restat amagada..." ("mentre la nit avança"), "La nit endevina en nosaltres..." ("però la nit segueix, empeny/ el trist pelegrinatge dels homes") o "Sols una veu...":

Ara, Senyor;
Tu, jo i la nit
i una amargor de vena insatisfeta
fent-se mur i paraula.

La poesia de Cucó és de les més singulars del recull. El seu rerefons existencial i la seua angoixa connecten amb la tradició valenciana immediatament anterior incorporant una tonalitat nova més desvinculada de les fórmules mètriques, amb més llibertat formal i una dimensió de desarrelament. Tanmateix, no podem estar-nos d'esmentar les seues connexions amb certs poemes de Casp –els més pròxims al realisme– i diversos versos de Joan Valls.

Els sis poemes de Joan A. Lacomba (Xella, 1938) presenten el tractament temàtic de la paraula i del silenci. La primera vertebra poemes com "Regrés", "La ruta de Don Quixot", "Un jove", "La paraula", "Paraules per a una dona" i "Poema".

Després de la paraula, nua i última, és el moment del silenci que tot ho contagia. Així doncs, veiem que quan acaba la trista paraula del Quixot “queda el silenci”, o bé la pregunta esdevé sovint absurda per tal de resoldre i explicar els dubtes del jove (“Un jove”), del jo (“Preguntes per a una dona”) i de l’home (“La paraula”):

I quan l’home
es presentà davant l’home,
veié que tan sols portava com bagatge
la seua paraula.

I quan se li va cremar la paraula
als llavis,
morí.

I aleshores
va regnar el silenci sobre les coses.

El darrer poema de Lacomba és contundent pel que fa al seu missatge de desarrelament i d’intempèrie. L’angoixa que traspuen els versos de “Poema” adquireix la millor profunditat quan presenta la seua intempèrie com a inevitable. En un llenguatge ric d’imatges (“Ara jo tinc els ferros en la sang/ roncament agarrats, dissolts en silencis/ com punxes”), l’autor mostra tota la cruesa en la seua reflexió poètica.

Joan Riera (Favara, 1938) escriu dos poemes que contenen reflexions existencials de l’home en el món actual. El primer és de temàtica amorosa (“Cèlia”) i el segon incorpora una tonalitat satírica respecte a la ciutat que veu, “el burg d’estèrils bagatel·les” amb “gratacels que no tenen lloc per a nosaltres” que descriuen els “ulls del vagabund que sóc” (poema “Ciutat, gener”).

Tres poetes alacantins conclouen l’antologia de 1962. Emili Rodríguez-Bernabeu (Alacant, 1940) presenta en sis poemes la seua reflexió moral, des de la simbolització que el caracteritza, malgrat el ressò popular de “Dos poemes mimètics”. El silenci, important al llarg de tota la seua producció, i la mort apareixen referits a “Migració”, amb uns altres elements importants –la ciutat i la mar– de la seua producció:

Aclaparant i morta, la gran ciutat
damunt de mi.
Un soroll d’impotència,
una gent que es vessava a la mar.

Aquests elements –a més de la nit– apareixen a “La fi” i al “Poema de les hores mortes”. “La meua pau”, el darrer poema, insisteix en el caire personal i singular d’aquesta poesia d’arrel postsimbolista i de plantejaments figurats i metafísics.

La base dels dos poemes d’Antoni Seva (Alacant, 1942) són reiteracions i interrogacions. “Més enllà” planteja l’angoixa de la buidor a partir de la repetició constant

del sintagma del títol del poema i palesa cert ressò d'una nova estètica tant en la formalització com en el missatge ("Camina, pelegrí/ potser, potser/ hi arribaràs/(...) ara cal anar, anar, anar..."). "La nit non-nata" presenta una construcció semblant tot i que les referències són menys agosarades i s'inscriuen en la tradició anterior.

Isabel Clara Simó (Alcoi, 1943), l'única escriptora de l'antologia, presenta tres poemes. "Cada matí, "Jo no conec" i "Encara visc", palesen una dimensió crua i angoixant de l'existència: "I quan vaig preguntar/ per què els homes sofreixen,/ quina és la llibertat que ens han promés,/ sols vaig trobar preguntes i silencis."

Hom ha plantejat que aquesta promoció del seixanta-dos fracassà abans d'haver-se consolidat (Iborra 1978:56) ja que els poetes de l'antologia abandonaren majoritàriament el gènere: sols Boïls, i, sobretot, Alpera i Rodríguez-Bernabeu continuaren escrivint lírica. Cal considerar, però, per la rellevància, altres noms com Aracil i Cucó. Les poques composicions que escriví el primer seguiren la línia del realisme amb un caire cívic i social, com ho palesa la seua col·laboració en *Antologia de la poesia realista valenciana* el 1966. Sols publicà nou composicions, a revistes i antologies, en la línia esmentada. Els següents versos mostren la seua adscripció estètica:

A casa nostra hi ha encara persones
que prefereixen la immobilitat
i que s'aferran als dogmes estrictes.
Els uns ens parlen de la *lex aeterna*,
dels drets dels pobles a ser explotats,
de l'origen celeste d'algun dèspota
i de l'arrel herètica del pensament modern.
Els altres, més realistes,
exhibeixen els tancs i els avions,
usen corrents elèctrics
i fan córrer a colps de cinturó
el ramat temorós dels soldats de la pàtria.
(“Eppur non si nuove”)³

(3) Aquest poema es troba antologat a *Dinou poetes dels seixanta*, (BALAGUER 1987:144).

(4) Un cert ressò de Xavier Casp –qui publicà el llibre a la col·lecció "L'Espiga" de Torre-corre part del volum. Així, per exemple, la presència musical dels moviments del poema "Temps de l'oblit", amb l'*adagio*, l'*andantino passionale*, i l'*adagio sentimentale*, ens remet al poemari de l'escriptor de Carlet titulat *La inquietud en calma*, del 1945.

Alfons Cucó, per la seua banda, fou el primer poeta de la promoció que es donà a conèixer amb la publicació el 1960 de *Lluernes tan sols*, un recull de poesia intimista sobre temàtica existencial: l'amor, la mort, el silenci, la solitud, el sentit de la vida, la presència de Déu, la nit..., sempre expressats amb un despullament formal. El poemari, important en la lírica del moment,⁴ s'estructura en tres parts: la primera, la més extensa, insisteix en la temàtica amorosa sempre presentada amb un caire nostàlgic, sovint trist ("jo tinc la boira al cor i a les parpelles" ens diu a "Aquarel·la"). La segona part del volum incrementa la tonalitat de la primera tot i que s'intensifica la presència del silenci i de la nit, i de l'angoixa del jo líric ("abocant-me cap a un

pou/ (...) on no puc ni triar ni fugir”). La recerca de Déu, que apareix com a dominant en la tercera part, recupera el ressò de Xavier Casp dels primers poemes; tanmateix la seua religiositat palesa conflicte i angoixa davant del buit i del no-res, cosa prou diferent a la del de Carlet. No podem estar-nos d'esmentar la quantitat d'imatges d'aquests versos (“Jo sóc sols un cilici./ Potser si arribes, torne a ser espiga”) en què veiem una preferència de formes mètriques lliures. Finalment, cal fer una referència obligada a les tres citacions que encapçalen les tres parts en què s'estructuren els vint-i-quatre poemes del llibre, les quals pertanyen a Tagore i sintonitzen amb el rerefons dels poemes que precedeixen.

L'evolució d'Emili Boïls esdevé singular en l'època. Ha publicat el poemari *Llibre del temps. El missatge* (1972) –recull de la seua obra escrita entre 1956 i 1960–, el diari amb poemes *Els quaderns d'Emili Coniller* (1973) –entre 1956 i 1960–, *Nissaga (poemes incivils)* (1977) –escrit entre 1962 i 1974– i *Les quatre estacions i un testament* (1984) –Premi “Pasqual Asins i Lerma” a Catarroja, escrit durant 1972-1973 i revisat el 1983. El seu missatge, al primer poemari, és sobretot la descripció del seu àmbit afectiu i la reflexió sobre els seus sentiments religiosos i íntims, els quals presenten el cant amorós a Déu i als hòmens i el crit angoixat i crític respecte a l'entorn. La tonalitat confessional i profètica (sovint del tu –coneixedor i savi– dirigit al vosaltres –aprenent– destinatari) que caracteritza els textos queda palesa al llarg de les tres parts del volum amb uns versos lliures carregats de lèxic i referències bíbliques (“qui haurà menjat la meua carn/ i haurà begut la meua pròpia sang”), d'un ressò evangèlic i d'una tonalitat instruccional i profètica:

Us deixe un testament: la meua vida,
la qual acabarà quan jo sabré
que vosaltres heu començat a viure.
Caldrà que m'estudieu quan això arribarà.
(Només existiré dins de vosaltres.)
I quan viureu la vostra i pensareu amb mi,
recordeu els moments com aquest, si n'heu tingut.
Solament aleshores em comprendreu.
(“Prometeu-me memòria”)

També hi ha nombroses referències a la poesia, sempre presentada com a sincera i confessional (“allò que diré és pura veritat, que puc signar amb sang”). Tota aquesta lírica està marcada pel desig i l'afectivitat, per l'assumpció de l'homosexualitat, presentada com a incompresa. No podem estar-nos d'esmentar la constant referència –i preferència– per Walt Whitman (“el meu bon pare Whitman”, diu al primer poema), de qui Boïls hereta la veu fraternal d'exaltació còsmica. Testimonial, el poeta es presenta com un aprenent i alhora mestre i savi davant la realitat que contempla:

Vull un lloc ordenat,
 i camine a través del desordre.
 Sé escoltar el silenci,
 i em desfaig entre escàndols.
 Em desdenyen perquè no porte monedes dins la bossa,
 i no veuen la immensa fortuna que tinc. (p.52)

Els quaderns d'Emili Coniller, el seu diari entre 1956-1960, introdueix reflexions sobre dades biogràfiques i sobretot nombroses consideracions sobre els elements essencials de la seua existència i de la seua producció literària. Així doncs, s'insisteix en el vessant afectiu i en la incomprensió social que causa ("Sóc un culpable sense crim. I no, no endevine per què em renyen, què els he fet."), en la dimensió personal conflictiva que origina l'homosexualitat ("la carn és tràgica. I, per a mi, la tragèdia més gran"), en la fe religiosa ("He patit més per voler ésser fill fidelíssim de l'Evangeli que per ésser el que sóc"), en l'escriptura i en la soledat en què viu l'autor, el qual troba en la música i en la literatura "els únics amics". Des de l'inici del llibre el joc entre primera i segona persona és constant ja que sovint es presenta desdoblada com a imatge d'espill: el jo parla i dóna instruccions a un tu que és un desdoblament de si mateix ("Aquesta nit, com tantes altres, agafa els teus salms, i vine"). Les tres parts del diari són directes, confessionals, sinceres, i alternen la prosa de la reflexió i de la descripció i els poemes. Les frases són curtes, directes, incorporen nombroses referències bíbliques i barregen interrogacions i exclamacions. El llibre és una obra de compromís personal amb les creences, la fe, els sentiments i l'idioma. La fidelitat al país i a la llengua hi és també com a rerefons ("M'importa, molt, fer avinent la part d'aportació que em pertoque en el redreçament universal que ara fem del nostre País"). En aquesta línia són interessants els mots que precedeixen el pròleg, definitoris dels propòsits de Boïls al llarg de tota la seua producció: "La meua obra és fruit de la meua exigència més cabdal, del meu compromís personal indefugible, de la meua vocació suara singular, de la meua servitud apassionada envers la Veritat (...) i, encara, i, sobretot, de la meua fe" (Boïls 1973: 4).

Els vint-i-tres poemes de *Nissaga* tenen un caire confessional al voltant del jo "polidecaèdric", que serveix de títol per a tots els textos, centre de l'autoconeixement buscat. Els poemes palesen el domini d'estructures paral·leles, de recurrències sintàctiques i lèxiques, de repeticions, d'interrogacions, d'enumeracions... Els mots introductoris estableixen les directrius estètiques i desvinculen aquesta lírica de la primeïra: "Queden lluny, doncs, els dies aquells en què enfilava els meus trets vers una 'poesia civil'. I no he traït res, simplement he evolucionat en veritat freda i conseqüent, sendera i escaramull de totes les inconseqüències foranes i pròpies. Per això la incivilitat(...) dels meus versos". El poemari, tot i que manté la dicció de l'anterior, incorpora un llenguatge més figurat ("Com fer el camí sense trobar escurçons?/ No són els escurçons el camí?/ La resta, boira groga."). Hi trobem una densa referència a

la mort, la reflexió sobre el jo i la identitat, la religiositat, i diverses proclames (“Una blasfèmia m’abat. Una mentida em pot”).

El seu darrer poemari, *Les quatre estacions i un testament*, presenta la descripció de les estacions de l’any com a etapes essencials per a l’home, per al comportament humà: hi anem de la primavera, que és vida i continuïtat, a l’hivern, que és una mena de malsomni i mort, passant per l’estiu dolorós o la tardor, sempre cap al futur, envers el desig de la realització de la pàtria, del poble, perseguit i incomprés; després s’hi afegeix el testament. El recull presenta formalment cinc poemes llargs de versos curts –alguns d’un sol mot– precedits –llevat de “Testament”– d’unes citacions de reflexions de Joan Cruselles sobre la història i el poble. Cal connectar aquest volum amb el de Josep Palàcios *Les quatre estacions* (1959), al qual ret homenatge. El llibre se centra en temes nacional com el poble, el país, la pàtria (“;Oh, pàtria volguda!/ ;Oh, pàtria rompuda!”). De fet, presenta la pàtria entesa com una religió, perquè tots dos són essencials en aquesta visió poètica (“La pàtria ha estat sempre, i encara ho és, com una mena de religió per a mi” deia al “Proemi”), en aquesta constatació de la identitat:

Si em mor,
poseu el Drap nafrat,
vermell i groc,
de quatre barres soles,
nostres,
 (“Testament”)

Els dos poetes consagrats de la fornada d’escriptors universitaris que participaren l’any 1962 a l’antologia, han estat Alpera i Rodríguez-Bernabeu. Tots dos han representat dues tendències en la poesia valenciana: d’una banda, el realisme històric assumit pel primer, durant uns anys el màxim defensor i capdavanter en el nostre panorama valencià, tot i que recentment ha evolucionat cap a una lírica més simbòlica; i d’altra banda, la singularitat que ha caracteritzat fins a l’actualitat l’obra i l’evolució del segon, que, des de postulats simbolistes –i després d’un tímid acostament al realisme–, ha aconseguit una de les veus més signicatives de la poesia valenciana dels últims anys mitjançant la seua producció pausada, constant i coherent.⁵

L’obra de Lluís Alpera presenta el món des del conflicte, des de la seua tensió existencial i des de les conviccions. Formalment mostra en bona part de la seua producció “ritmes quasi cruels, les paraules sovint cantelludes, les imatges audaces i no rarament difícils” (Dolç 1980: 157), a més de l’ús del vers lliure, l’encavalcament violent i les imatges sorprenents. La seua producció comprén els volums *El magre menjar* (1963), *Dades de la història civil d’un valencià* (1967), *Temps sense llàgrimes* (1968), *Trencats versos d’agost* (1971) –poemaris recollits el 1980 sota el títol

(5) No insistirem en la producció d’Alpera i de Rodríguez-Bernabeu perquè tots dos mereixen una anàlisi específica i perquè han estat estudiats en diversos treballs bibliogràfics. Per tant, sols oferim un plantejament global sobre llurs trajectòries.

Dades de la història civil d'un valencià, on s'afegiren els deu poemes de "Dades diverses"—, *Surant enmig del naufragi final contemple el voluptuós incendi de totes i cadascuna de les flors del Núbil hibiscus* (1985), *Tempesta d'argent* (1986), els poemes *L'esplendor de l'àmfora* (1987), l'antologia bilingüe *La ciutat irisada de les bugenvil-lees* (1987) i *Els dons del pleniluni* (1990).

Temps sense llàgrimes, encara que fou publicat el 1968 —quatre anys després d'obtenir el Premi València de Poesia—, aplega els poemes escrits entre 1958 i 1960, i presenta el tractament d'una doble temàtica significativa en els inicis d'Alpera: l'amor i la mort. El volum representa l'inici d'una evolució "de la història personal, íntima, d'un adolescent, a la història personal, cívica, d'un valencià. Passant per la mort, pel dolor, per la ràbia" (Llompart 1980: 19). *El magre menjar*, el seu segon poemari, obtingué el premi Salvat-Papasseit el 1963 i fou escrit entre 1960 i 1963: presenta la transició i evolució de la temàtica personal a la col·lectiva, al llarg de les tres parts que els configuren ("La mort", "El poble", "Els humiliats"). La primera conté quatre dels poemes que figuraren a l'antologia de 1962. Alpera assumeix plenament el realisme històric al tercer poemari, *Dades de la història civil d'un valencià*, una de les expressions més ambicioses de la nostra poesia realista. Aquest recull —premi "País Valencià" dels Jocs Florals de la Llengua Catalana a la Sorbona el 1965— s'estructura en dues parts: la primera se centra en l'evocació històrica de la postguerra, i la segona en l'enyor biogràfic del país des de la distància —evocat des dels Estats Units. Respon al seguiment del pròleg de l'antologia realista de 1966:

incorporar-nos d'una manera efectiva i ràpida a la nova poesia que reflectirà les actituds i els problemes del nostre temps, amb les noves tècniques d'expressió. Per això, el que més urgeix és inscriure's —com més aviat millor— en aquesta tasca col·lectiva i cívica, tractant de fer una poesia que, sense perdre això que anomenem 'força o màgia poètica' i comptant amb un esforç col·lectiu de redreçament cultural del poble, esdevinga intel·ligible i apta per a tothom que tinga consciència del progrés històric i cultural en què hem estat batejats. (Alpera 1980: 169)

El conjunt de poemes de *Trencats versos d'agost* —Premi Vè centenari Joanot Martorell— clouen el primer període de la seua poesia, en un volum que recupera com a temes dominants els de l'inici de la seua trajectòria: l'amor i la mort. Val a dir que el poemari presenta diverses reflexions cíviques, eròtiques i literàries, sintetitzades en uns versos sovint íntims. Els poemaris dels anys vuitanta⁶ configuren una reorientació, una etapa en què ofereix una producció personal coherent allunyada dels poemaris realistes i amb certes connexions respecte al seu inici. *Surant enmig del naufragi final contemple el voluptuós incendi de totes i cadascuna de les flors del Núbil hibiscus* és un llibre d'una riquesa d'imatges singular i única en l'evolució d'aquest poeta, la qual cosa palesa un canvi considerable en el llenguatge i també en la temàtica: ara el poeta cerca el sentit a la seua existència a partir de la temàtica sexual dominant

(6) Diversos poemes dels volums de 1985 i 1986 havien aparegut a les revistes *L'Espill* (núm. 16, 1982), *Els Marges* (núm. 26, 1982), *Campus* (núm. 5, 1984).

(“Retòrica i sexe, al cap i a la fi, augmenten/ la destrucció de la vida.”). Ens ofereix, l’exaltació de l’experiència eròtica com a possibilitat de retorn personal a la pròpia identitat. La mort, l’amor, el pas del temps i el sentit de la vida apareixen a *Tempesta d’argent* i a *Els dons del pleniluni*, llibres que mantenen la textura de l’anterior en una síntesi dels elements que configuren la seua producció, la qual cosa traspuja clarament el procés d’evolució i de maduresa de tota la seua trajectòria lírica.

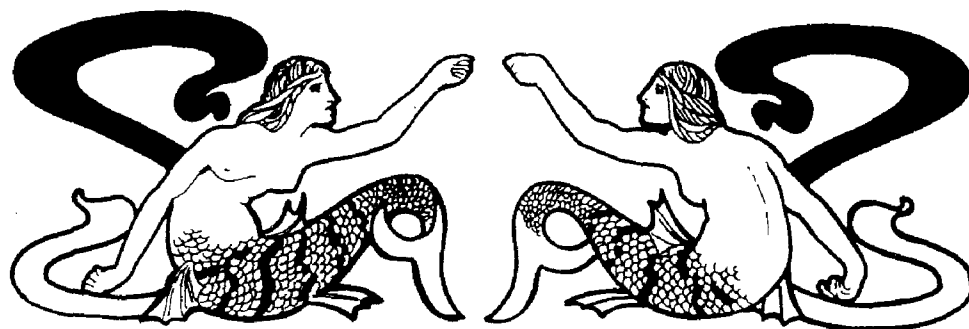
Emili Rodríguez-Bernabeu ha mantingut la seua vocació literària d’una manera constant i fidel, i, periòdicament, ha lliurat al lector nous volums que completaven el seu itinerari. El 1964 publicà a l’editorial Torre el primer poemari, *Poemes de la fi*. L’any següent guanyà el Premi València de la Diputació amb el recull *La platja* (1968). El 1971 obtingué el premi Ausiàs Marc amb *La ciutat de la platja* (1972), i dos anys després publicà a Alacant *La catacumba*. Arran dels anys vuitanta la relació de títols s’incrementa amb tres poemaris més: *Viatge al teu nom* (1982), *Teoria del somni* (1988) i, finalment, *Domini del sol* (1990).

Si revisem la datació d’aquestes obres trobem que l’escriptura del poeta alacantí és pausada però constant, i que progressivament aporta nous elements en el seu projecte poètic establert. *Poemes de la fi* és l’inici d’una poesia concebuda com a “concèntrica i cíclica” (Alpera 1983: 507), que presenta unes directrius que són desenvolupades en els poemaris posteriors: l’home, entre l’arrelament i el desarrelament, l’esperança i l’abatiment, la concreció temporal i la intemporalitat. El rerefons filosòfic és una meditació sobre el sentit de la vida, sobre l’existència. Escrit en plena efervescència del realisme històric, el poemari significa un allunyament de la poesia del moment a causa de l’univers simbòlic que enceta. El segon poemari, *La platja*, ens mostra l’home despulat del seu context social, en un intent d’oferir el vessant humà i existencial, la lluita entre els sentits i la raó, entre l’instint i l’esperit. El conflicte és entre el logos (allò racional) i el mite (l’herència ancestral) (Balaguer 1987: 74), sempre en el marc simbòlic que dóna títol al volum, la platja. *La ciutat de la platja* –un pas endavant respecte al poemari anterior– revisa les ciutats on l’escriptor ha viscut, la gent, l’entorn, sempre amb un criteri de “simplificació expressiva”. A *La catacumba* el poeta viu la misèria i els dubtes, en la por i la incertesa. El silenci que envolta la vida i l’interior del jo poètic són quelcom inherent a la pròpia existència. La imatge de la catacumba equival a la buidor, a redós del pensament: és una reflexió de l’home sobre l’interior de si mateix. Si *La ciutat de la platja* i *La catacumba* acusen l’apropament al realisme, el volum següent, *Viatge al teu nom*, reprén diversos elements del seu primer poemari. El *leit-motiv* de la platja funciona com a espai simbòlic de la paraula i el somni: és la porta de l’infinít i alhora quelcom buit i desolat. Llavors esdevé l’itinerari cap a l’aprenentatge i la saviesa, que comporta la incorporació en un cosmos transcendent, a través del temps, cap a la nit, a la inconsciència que vol abastar pel coneixement. Hi són els espais simbòlics caracte-

rístics de la seua creació: la platja, el mar, el desert, la nit, el capvespre, el silenci, la llum, el sol, el somni, el record... Podem considerar aquest cinquè volum de l'obra de Rodríguez-Bernabeu, com un llibre de transició entre els quatre primers i els dos que el segueixen, ja que traspua, d'una banda, una connexió innegable amb l'inici, i, d'altra banda, anuncia alguns canvis que caracteritzen l'obra posterior.

Teoria del somni palesa el canvi d'actitud, una mena d'"obertura comunicativa" (Alpera 1986: 7). El reclam de la teoria del somni es fa a partir dels records, del passat, dels desigs, sempre oferts mitjançant una tonalitat positiva que contrasta amb el caire angoixant dels poemaris anteriors. Els primers poemes presenten una importància essencial de la nit i la lluna com a preàmbul al somni. Després, des de la soledat, els poemes ofereixen un trànsit per la mar, per l'amor, i un camí de coneixença mitjançant l'ensomni. *Domini del sol* presenta "diferents vivències que giren al voltant de personatges i motius literaris relacionats amb la mitologia solar. És un llibre en el qual he tractat d'expressar alguna cosa així com el domini del sol sobre la vida" (Rodríguez-Bernabeu 1990: 29). Per acabar aquesta revisió no podem estar-nos afirmar que l'ús de la imatge és essencial –sobretot la metàfora i el símbol–, sempre com un graó més per a la configuració de l'univers simbòlic que basteix, un tot coherent l'entrellat del qual palesa una cohesió rigorosa. El llenguatge tendeix cap a la concentració expressiva, al despullament retòric, per a oferir una poesia conceptual, densa i profunda.

FERRAN CARBÓ
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALPERA, LL. (1966) "Antologia de la poesia realista valenciana", *Identity Magazine*, 24, València, 1966.
- (1980) "Introducció" dins "Apèndix" de *Dades de la història civil d'un valencià*, València, Tres i Quatre, 1980, pp.169-173.
- (1983) "La poesia d'Emili Rodríguez-Bernabeu, panoràmica i notes per al seu estudi", dins *Actes del sisè Col·loqui Internacional de l'AILLC* (Roma 1982), Publicacions Abadia de Montserrat, pp. 499-508.
- (1986) "Introducció", dins Rodríguez-Bernabeu, *Teoria del somni*, València, Gregal, pp. 7-14.
- BALAGUER, E. (1987) "Mite i logos en la poesia d'Emili Rodríguez-Bernabeu. Una aproximació al poemari *La platja* (1965)", *Reduccions* 35, octubre, pp.73-84.
- (1987) "Estudi introductori" a *Dinou poetes dels seixanta*, València, Tres i Quatre, pp.7-45.
- BOÏLS, E. (1973) pròleg a *Els quaderns d'Emili Coniller*, València, Gorg.
- CASTELLET, J.M./MOLAS, J. (1963) "Assaig d'interpretació històrica", dins *Poesia catalana del segle xx*, Barcelona, Ed. 62, 2a edició 1978, pp. 13-193.
- CARBÓ, F. (1990) "La poesia de Carmelina Sánchez-Cutillas", *Docència* 6, Castelló de la Plana, Escola Universitària del Professorat d'E.G.B., pp.193-199.
- DOLÇ, M. (1968) "Pròleg" ALPERA, LL., *Temps sense llàgrimes*, València, Diputació. 2a edició dins ALPERA, LL. "Apèndix" a *Dades de la història civil d'un valencià* València, Tres i Quatre, 1980, pp.166-168
- IBORRA, J. (1978) "La nova poesia catalana al País Valencià 1974-1977", *Reduccions* 3, pp.53-60.
- LLOMPART, J.M. (1980) "L'obra poètica de Lluís Alpera", dins ALPERA, LL. *Dades de la història civil d'un valencià*, València, Tres i Quatre, pp.6-20.
- RODRÍGUEZ-BERNABEU, E. (1990) Entrevista, *Información*, 12-IV-1990, pp.29-30.
- SANCHIS GUARNER, M. (1968) *Renaixença al País Valencià*, València, Tres i Quatre. 2a. edició 1982.